

Uit het veld

WaaRom?

Ineke van de Craats

Uit het veld kwam de vraag hoe het nu eigenlijk komt dat Chinese NT2 leeders de **R** niet kunnen zeggen. De vragensteller suggereerde meteen al een verklaring. Komt het misschien doordat hun spraakorganen anders gebouwd zijn?

Het raadsel van de R

Je zou inderdaad denken dat dat het geval was als je als docent al vele pogingen gedaan hebt om Chinese leerlingen/cursisten de /r/ te laten uitspreken. En tenslotte is het geen gekke gedachte dat verschillen in lichaamsbouw restricties leggen op welke klanken in de taal van een bepaald volk opgenomen worden. Maar hoe zit het dan met baby's en zeer jonge kinderen uit Zuid-Oost-Azië die door Nederlandse adoptief-ouders groot gebracht worden? Kunnen die de /r/ ook niet zeggen als ze volwassen zijn? Hun lichamelijke kenmerken veranderen toch immers niet als ze hier opgroeien. En hoe is het met ons zelf gesteld als we een taal gaan leren als Mon-Khmer (Cambodjaans) of Vietnamees? Zouden vele Cambodjanen en Vietnamezen zich onder elkaar niet vrolijk maken over onze merkwaardige uitspraak?

Het zit dus waarschijnlijk anders in elkaar. In de eerste plaats is het zo dat oudere leeders - en hoe oud precies daar hebben we het straks over - grote moeite hebben met klanken die nieuw voor hen zijn. Ze kunnen die aanvankelijk niet maken. Maar het is ook een feit dat ze die klanken eenvoudigweg niet (precies) hóren. En dat geldt echt niet alleen voor Chinezen. Bij het Chinees en het Vietnamees horen westerlingen de verschillen in toonhoogte niet of nauwelijks, laat staan dat ze die kunnen nadoen. In de tweede plaats denken we vaak ten onrechte dat wij dat niet hebben of in veel mindere mate als we een vreemde taal spreken. Dat komt waarschijnlijk omdat we vooral ervaring hebben met vreemde talen die niet zulke nieuwigheden op uitspraakgebied van ons vereisen. Maar in de oren van moedertaal-sprekers zal onze Engelse uitspraak doorgaans vreemd blijven klinken ook al hebben we een hoog niveau bereikt.

Spraakklanken en de gevoelige leeftijd

Als moedertaalspreker van het Nederlands brengen we dagelijks de spraakklanken van het Nederlands ten gehore. We kunnen deze onderscheiden en zelf

produceren. We zijn in zekere zin onwetend van wat voor spraakklanken er allemaal nog meer in bestaan in andere talen ter wereld. Toch is de verzameling spraakklanken waarvan alle talen van de wereld tesamen gebruik maken, helemaal niet zo groot. Een jonge baby is in staat om al deze spraakklanken te leren. Het is zelfs zo dat hij er mee ligt te oefenen in zijn wiegje (brabbelen in de periode van vier tot acht maanden). Omdat het geen woordjes zijn die hij oefent, herkennen we deze geluidjes niet als spraakklanken. Toch ligt hij zich voor te bereiden op Chinees sprekende ouders of Nederlands sprekende ouders. Maar al heel snel in het babyleven wordt hem duidelijk welke klanken tot de taal van zijn omgeving behoren. Er is onderzoek gedaan waaruit blijkt dat een jonge baby anders reageert op spraakklanken dan op willekeurige klanken.

Het vermogen spraakklanken te onderscheiden en te produceren die niet in de omgeving van het kind voorkomen, neemt meestal af naarmate het kind groter wordt. De organen die betrokken zijn bij de articulatie van die klanken verliezen vaak de soepelheid om nieuwe klanken te gaan produceren die andere gymnastiek vragen. En uiteindelijk kost het volwassenen meestal heel veel moeite de oorspronkelijke ontvankelijkheid voor spraak-klanken weer terug te krijgen.

We kennen allemaal de voorbeelden van Marokkaanse kinderen die in sappig Rotterdam vertellen wat ze op hun hart hebben. Sappig Rotterdam wil echter niet zeggen dat ze ook over een grote woordenschat beschikken en een goede opbouw van zinnen en tekst hebben, maar die uitspraak hebben ze beter verworven dan volwassenen. De meeste volwassenen lukt het niet om een tweede taal zo volledig onder de knie te krijgen dat zij kunnen doorgaan voor een 'native speaker'. Dat heeft geleid tot theorieën over een kritische leeftijd (zie kader), de leeftijd waarop je je nog wel een taal volledig eigen kunt maken. De precieze leeftijd verschilt in de verschillende

theorieën, maar alleen bij een startleeftijd die nog voor de puberteit ligt, is de tweede-taalleerder in het algemeen in staat een perfecte uitspraak te bereiken. De gevoelige periode voor het leren van de grammatica wordt over het algemeen wat langer ingeschat. Na de puberteit wordt het veel moeilijker, maar het lukt een klein aantal heel talentvolle

tweede-taalleerders wel op latere leeftijd zich een taal volledig eigen te maken en ook een 'native-like' uitspraak te krijgen. Dat komt voor zowel bij mensen die op school een taal geleerd hebben als bij hen die het zichzelf geleerd hebben in het leven van alledag.

Kritische periode

In zijn boek *Biological Foundation of language* (1967) beweert Eric Lenneberg dat er een kritische periode zou zijn voor het verwerven van taal. Alleen in de periode van de geboorte tot het einde van de puberteit zou iemand in staat zijn een taal volledig te leren. Hij meent dat dit samenhangt met de lateralisatie van de hersenen - het toewijzen van bepaalde functies aan de rechter- of linker hersenhelft. Zolang de lateralisatie nog niet voltooid is, zouden bepaalde vaardigheden gemakkelijker verworven kunnen worden. Lenneberg neemt aan dat het proces van functietoewijzing pas aan het einde van de puberteit voltooid is. Later is gebleken dat de lateralisatie zich al veel eerder voltrekt, ruim vóór de puberteit, en bovendien is gebleken dat volwassenen incidenteel ook tot in grote perfectie een tweede taal kunnen leren.

Tegenwoordig spreekt men daarom liever over een gevoelige periode die tot het eind van de puberteit loopt.

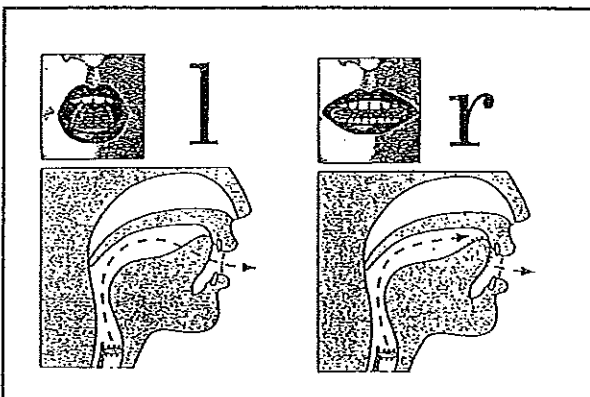
De L in plaats van de R

Het is trouwens niet zo vreemd dat een Chinese cursist een // zegt waar een /r/ hoort zoals Wo Hai deed.

voor uitgesproken en gelezen als vool
roeft lopt

De twee klanken zijn nauw verwant. Bij beide klanken (vloeiklanken of liquidae) wordt de tong een beetje opgeheven zodat de lucht langs de zijkanten er langs kan stromen. Zie de tekening.

Nu is de /r/ op verschillende manieren uit te spreken: als een tongpunt /r/ voor in de mond of als een /r/ achterin de mond met behulp van de huig. De tongpunt /r/ verschilt nauwelijks van de // . Bij de // komt de tong tegen de tandkassen van de boventanden aan, bij de /r/ gaat de tongpunt snel achterelkaar tegen de tandkassen aan (tongpunt /r/) of trilt de huig.

Uit: *Uitgesproken Nederlands* (Josee Coenen)

Hoe verder?

Het eerste doel dat gesteld moet worden om goed Nederlands te kunnen leren lezen, is dat een cursist het verschil kan horen. Veel oefenen is een eerste vereiste en natuurlijk de daarbij behorende letter laten zien. Het is een voorwaarde voor goed lezen. Nu is de /r/ niet in iedere positie even moeilijk uit te spreken. Als de /r/ binnen in een woord staat is hij makkelijker uit te spreken dan aan het begin of het eind van een woord. Neem dus liever *kinderen* als eerste om de uitspraak mee te oefenen en later pas *mier* en *roept*, of *brood*. Om de /r/ goed te kunnen horen, is vooral de beginpositie (*ren, roep, room*) heel geschikt, en voor de Chinezen de eindpositie juist weer minder.

Als de /r/ klank helemaal niet lukt, kun je proberen een tongpunt /r/ aan te leren door snel de /k/ en de /d/ achter elkaar te zeggen samen met je cursist. De tong komt dan op de plaats achter de voortanden, en door snel /k/ en /d/ te zeggen gaat de tongpunt rollen. Een woord als /kedit/ is daar heel geschikt voor. Het wordt vanzelf /krent/ als je het snel achter elkaar zegt. De huig-r kan aangeleerd worden door te gorgelen. Het kan ook heel nuttig een korte bandopname te maken en die samen terug te luisteren. Als er daarvoor geen faciliteiten zijn binnen de gewone les, is het misschien mogelijk een logopediste in te schakelen die steeds vaker aan een taalschool verbonden is.

* * *

Op de volgende pagina volgt een overzichtje van handleidingen voor uitspraakonderwijs